1978: Nederland maakt kennis met videotex

08-01-2018 10:15

Dit jaar 2018 is het 40 jaar geleden dat de twee staatsbedrijven, het NOS en de PTT, de markt gingen testen op nieuwe media. Zij deden dat tijdens de consumenten-elektronicabeurs Firato in de RAI van 1 tot 10 september 1978.

Op 5 september 1978 introduceerde televisiejournaalverslaggeefster Marijn de Koning vanaf de beursvloer de nieuwe media met een demonstratie van teletekst van 61 seconden en videotex van 56 seconden. Hoewel zij evenals de bobo's van de PTT, de NOS en de dagbladuitgevers worstelde met de verschillen tussen deze technologieën, was het wel duidelijk dat er naast de krant, radio en televisie nieuwe media op komst waren.

Computers

De automatisering was begonnen op universiteiten voor wetenschappelijk onderzoek en in bedrijven voor administratief werk. Maar geleidelijk werden meer toepassingen ontdekt, meestal opgezet als efficiencyverbetering van het productieproces. Het ketendenken in de uitgeverij werd pas in de jaren zestig bedacht. Krantenuitgevers waren al voorzichtig begonnen met het automatiseren van het zetproces. Maar wetenschappelijk uitgever dr. Pierre Vinken bekeek in 1968 de hele uitgeefketen van Excerpta Medica en voegde aan de voorkant van het productieproces redactionele automatisering toe. Ook maakte hij het mogelijk om meer tijdschriften te maken en de informatie ook digitaal uit te baten, hetgeen vanaf 1974 gebeurde via de Amerikaanse online informatiedienst Dialog.

Een andere mijlpaal in de aanloop naar 1978 was het besluit in 1975 van de directie van Kluwer Juridische uitgevers om een Nederlandse juridische databank op te zetten. In 1977 zette Kluwer databanken op en gaf het demo's van de eerste juridische databanken.

De elektronische-uitgeefprojecten van Excerpta Medica en Kluwer richtten zich echter op de wetenschappelijke en zakelijke markt. Klanten in deze markten beschikten over mainframes en minicomputers als centrale apparaten met beeldbuizen en thermische printers als randapparatuur. Pc’s kwamen pas in januari 1975 op de markt, toen de Altair 8800 voor$439 werd geadverteerd als zelfbouwpakket voor elektronicahobbyisten, maar nog niet voor wetenschappelijk en zakelijk gebruik, laat staan voor consumenten.

Televisie

De BBC was sinds 1970 wel op zoek naar een afleverstation van elektronische informatie voor consumenten en koos daarvoor de televisie. Door een aanpassing van het uitzendsignaal en een aanpassing van een onderdeel in het televisietoestel kon elektronische tekstinformatie uit een centrale computer worden ontvangen. Die werd gepresenteerd op pagina’s in plaats van in doorlopende tekstblokken: 24 regels per pagina, 40 tekens per regel en een palet met zeven kleuren. De informatie was bereikbaar via een numerieke zoekboom. Dit leverde in 1974 de televisietekstdienst Ceefax op. Voortbordurend op deze ontwikkeling ontwikkelde de Britse Royal Mail een variatie hierop door het uitzendsignaal te vervangen door het telefoonsignaal, hetgeen in 1976 resulteerde in de videotexdienst Prestel.

Beide ontwikkelingen bleven in Nederland niet onopgemerkt. De NOS stuurde medewerkers naar Londen om de technologie en organisatie van de teletekstdienst van BBC te bekijken. En in 1976 werd voor de kabelorganisaties een besloten bijeenkomst georganiseerd waarin de Britse PTT Prestel demonstreerde. Een innovatiegolf begon op gang te komen, maar ook een strijd tussen technologische partijen en uitgevers. Niet alleen de NOS claimde de televisietekstdienst, ook de dagbladuitgevers en de tijdschriftenuitgevers voorzagen concurrentie voor hun advertenties met een interactieve informatiedienst van de PTT.

(**tekst gaat verder onder de afbeelding**)

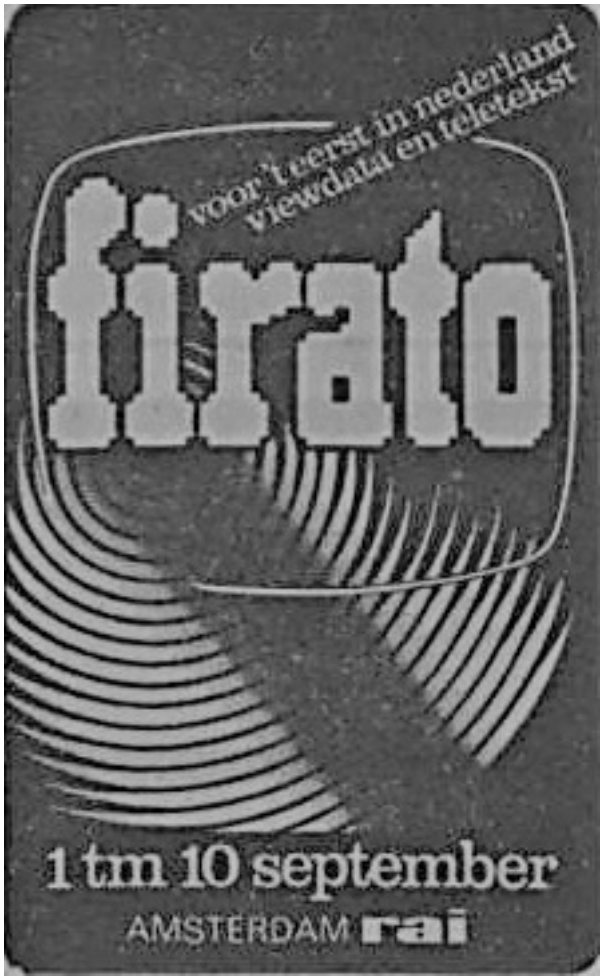

Openingsscherm NOS teletekst tijdens de Firato 1978 (© NOS)

Firato 1978

In 1978 onderzochten de twee staatsbedrijven, NOS en PTT, serieus de Britse systemen. Ze gingen in gesprek met technische partijen zoals Philips, maar ook met uitgevers, banken en supermarkten. Er was een evenement nodig om het grote publiek ermee kennis te laten maken. Dat werd gevonden in de Firato, de beurs voor consumentenelektronica, die gehouden werd in september 1978. De publiciteit vooraf genereerde krantenkoppen als: *FIRATO'78 staat in het teken van viewdata en teletekst* en *Naast televisie-kijken ook televisie-lezen*. Maar ondanks de vele pagina's vol uitleg, heerste er zeker bij de beursbezoekers verwarring over namen en technologieën.

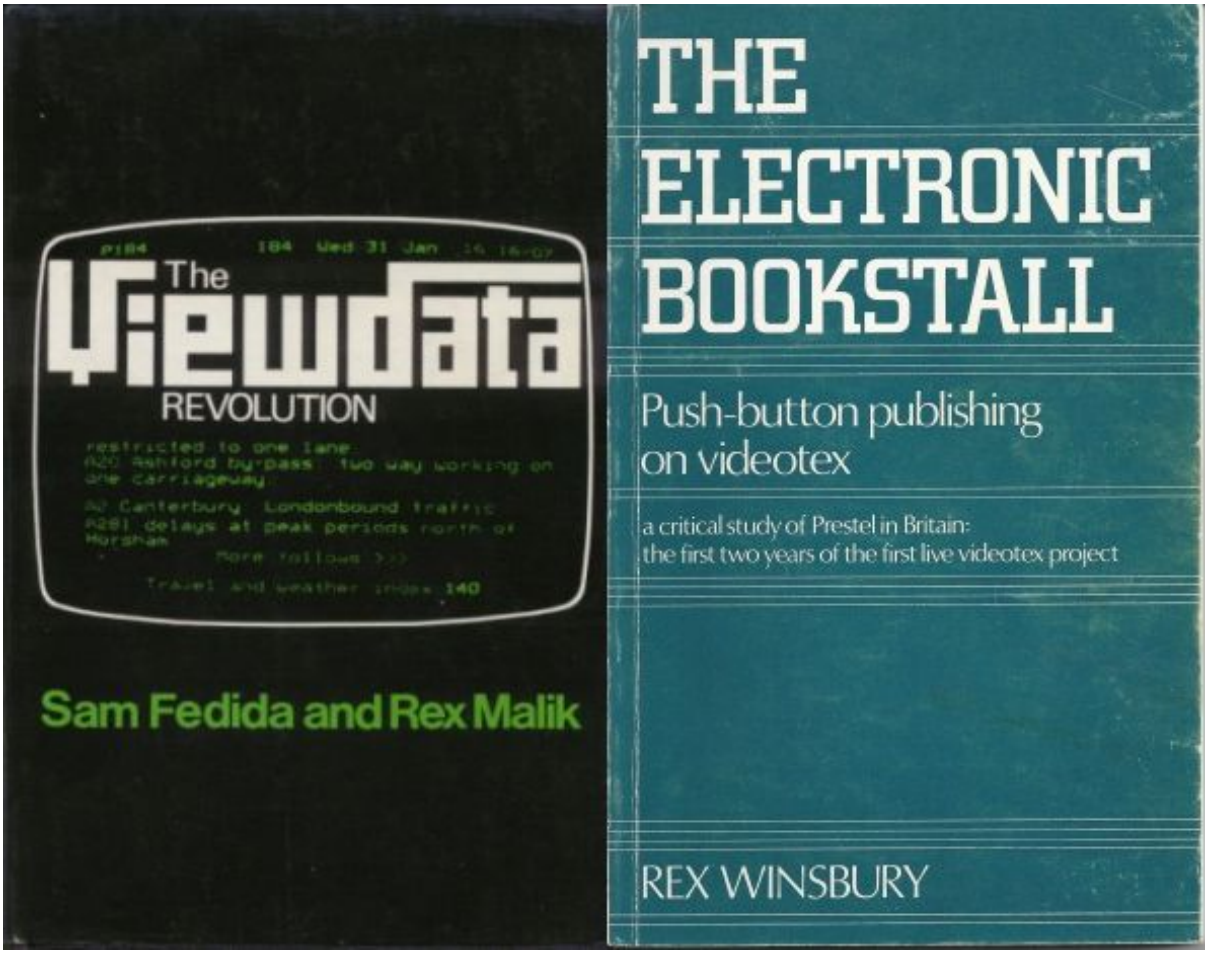
(**tekst gaat verder onder de afbeelding**)

Affiche van Firato 1978

Voor de generieke benaming werd de term viewdata gebruikt. Maar aangezien die term reeds als handelsnaam was geclaimd, werd teruggevallen op de technische term videotex en voor de specifieke tekstdienst op televisie teletekst. Behalve deze verwarring van termen was er ook de verwarring tussen de twee technologieën. Het afleverstation was in beide gevallen het televisietoestel; bovendien hadden de pagina's dezelfde opmaak. De vraag bleef wel bij welk systeem welke toepassingen en doelgroepen pasten. Voor beide systemen werden nieuws, encyclopedische informatie en spelletjes herkend. Maar ook droomden banken van elektronisch bankieren en supermarkten van elektronische boodschappenlijstjes en warenhuizen van telewinkelen. In de congreszalen werden geïnteresseerde bedrijven bijgewerkt door Britse instant-experts zoals Sam Fedida en Rex Malik van Viewdata Revolution en Rex Winsbury, schrijver van *The Electronic Bookstall*.

(**tekst gaat verder onder de afbeelding**)

Omslagen van Viewdata Revolution en The Electronic Bookstall (Collectie Jak Boumans)

Na de Firato

Na de Firato besloot de NOS om te gaan experimenteren met de officiële televisiedienst Teletekst. Wim Stokla kreeg de leiding. PTT nam het besluit om een videotekstdienst in te voeren. Daar werd Chiel Ruiten de projectleider. Maar ook bedrijven namen initiatief. Tijl Data, uitgever van de dagelijkse beurskrant, besloot om een beursdienst aan te bieden. De AmRo Bank keek serieus naar elektronisch bankieren en Albert Heijn naar elektronische boodschappenlijstjes.

VNU nam videotex zeer serieus. Intermediair Conferenties organiseerde in november 1978 de conferentie *Viewdata in Nederland*, in mei 1979 gevolgd door Viewdata PTT. Naast het organiseren van conferenties, startte Intermediair ook een adviesdienst, beheerd door Jay Curry en geleid door Arjaan Everts. Het was de snelste manier voor VNU om videotexervaring op te doen. De adviesdienst TVS, Toegepaste Viewdata Systemen, bood advies aan VNU-bedrijven en aan derden.

(**tekst gaat verder onder de afbeelding**)

De VNU executive videotex terminal (Collectie Jak Boumans)

Vóór de lancering in 1980 verdeelden PTT en VNU de markt. PTT zou de residentiële markt bestrijken en VNU zou zich richten op de zakelijke markt. Beide bedrijven gingen naar huis en deden hun huiswerk, schreven plannen en begonnen apparatuur te bestellen. De PTT bestelde zijn GCE-computer en vele modems. VNU bestelde een eigen computer en *business terminals* met tv, teletekst en videotex en een automatische telefoonkiezer. Maar hoe dichterbij de lanceringstijd kwam, hoe nerveuzer de partijen werden. Uiteindelijk vertelde de PTT aan VNU dat het pact niet doorging. VNU bleef dus zitten met een centrale videotekstcomputer en duizend eenheden van de *executive business terminals*.

Op 1 april 1980 opende de NOS de Teletekstdienst met een schaakpartij met dr. Max Euwe. De PTT lanceerde op 7 augustus 1980 haar videotexdienst onder de naam Viditel.

Naschrift: Mijn VNU executive terminal werkt nog steeds als televisie op de kabel, inclusief Teletekst. Maar als een videotexdienst wordt gekozen, blijft de terminal het niet meer bestaande telefoonnummer van de opgeheven Waterloo-computer in Londen bellen .

Jak Boumans is auteur van het boek Toen digitale media nog nieuw waren.

Jak Boumans